

Absztrakt

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2018 márciusától kezdődően a doktori iskolák végzett hallgatóinak szakmai életútját vizsgáltuk.¹ Az alumni kutatásban egy on-line survey keretében kérdeztük meg a doktoráltakat a fokozatszerzést követő munkaerő-piaci tapasztalataikról, véleményükről és javaslataikról a PhD. képzést illetően. Emellett tizenhat szociológussal szakmai életút-interjút vettünk fel kutatási kérdéseink megválaszolása és egy lehetséges karriertipológia kialakítása érdekében. A Leveleki Magdolnával készült interjú ezek közé a felvételek közé tartozik. A beszélgetés eredetileg nem publikációs céllal készült, azonban annak bemutatása minden bizonnyal a szociológusi hivatás professzionalizációjáról rendelkezésünkre álló ismereteinket gazdagítja majd.

Kulcsszavak: doktori alumni kutatás, szakmai életpálya-interjú

Abstract

Professional life-path interview with sociologist Magdolna Leveleki

We have studied the career of doctoral school graduates of Budapest Corvinus University since March 2018. In the alumni research, within the frame of an online survey, we asked the doctoral

1 Kutatócsoportunk ezúton mond köszönetet Dr. habil. Leveleki Magdolna tanszékvezető asszonynak, hogy hozzájárult az interjú közzetéséhez. Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú "Tehetségből fiatal kutató - A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban" című projekt keretében jött létre. A kutatás szakmai vezetője Prof. Dr. Lengyel György. Az interjúbeszélgetés 2018. április 19-én készült a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Szociális Munka Tanszékén. Az interjú szerkesztett átirata a beszélgetésnek, mely a Budapesti Corvinus Egyetem Könyvtárában elérhető és engedéllyel kutatható. Leveleki Magdolna publikációs listája a következő linken érhető el: <https://m2.mtm.hu/gui2/?type=authors&mode=browse>

students about their labor market experiences and about their opinions and suggestions regarding the PhD programs. In addition, we recorded professional life-path interviews with 16 sociologists to answer our research questions to develop a possible career typology. The interview with Magdolna Leveleki is one of these recordings. Originally it was not prepared for publication purposes, but we thought that publishing it will enrich our knowledge about the professionalization of the sociologist profession.

Keywords: doctoral alumni research, professional life-path interview

Köszönjük Tanárnőnek hogy elvállalta a Budapesti Corvinus Egyetem doktori alumni kutatásában a szakmai életútinterjú, köszönjük hogy rendelkezésünkre állt.

– *Kérem, mesélje el, hogyan indult a szakmai pályafutása, a szakválasztástól kezdődően.*

– Közgazdász vagyok eredendően, az első diplomát a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán szereztem. Ez egy nagyon hirtelen jött ötlet volt, másnap kellett beadni a jelentkezési felvételt, és én előző nap délután, úgy alkonyattáiban döntöttem el, hogy a Közgazdasági Egyetemre megyek. A motivációm eléggé egyértelmű volt, csak magamba kellett nézmem, hogy emellett döntsek. Akkoriban társadalomtudományi képzés, szociológusképzés – ne feledjük, hogy 1973-ban járunk – nappali tagozaton nem létezett. Mikor már egyetemre jártam, akkor tudtam meg, hogy először egy másik diplomát kell szerezni, aztán lehet esélyem arra, hogy szociológiát tanulhassak. De én erről akkor nem tudtam, azt sem tudtam, hogy létezik szociológia. Nyírbátori vagyok, Bátor elég távoli település nem csupán földrajzi értelemben, hanem abban az értelemben is, hogy keveset tudtunk arról, ami mondjuk a fővárosban a felsőoktatásban volt. Nem létezett felvételi tájékoztató még papír formában sem. Gyakorlatilag nulla információnk volt.

Ami miatt én közgazdasági pályát választottam, ez az édesanyámnak az élete. Édesanyám viszonylag fiatalon gazdasági vezető állásba került, egészen

nyugdíjazásig gazdasági vezetőként dolgozott, és rendkívül izgalmas dolgokról beszélgetett esténként otthon édesapámmal. Napi rendszerességgel beszéltek meg, mi van a '60-as, '70-es évek magyar valóságában, főképpen a gazdaságban, tele volt vele a családi életünk. Anya a Nyírbátori Vastömegcikk Ipari Vállalatnak, később a Faipari Vállalatnak volt a gazdasági vezetője, és ami visszásság azokban az évtizedekben volt – nevezzük Kádár-rendszernek vagy államszocializmusnak, ez talán most lényegtelen – arról mindent hallottam. Gimnazista koromban már én voltam édesanyám történeteinek a fő hallgatója, nagyon izgalmas, érdekesítő volt. Létezett számomra egy valóság, amit általa és a családom által ismertem, és – ahogyan azt mindenki, aki az én korosztályomhoz tartozik, elmeséli – volt egy másik valóság, amit az iskolában tanítottak, de a kettő abszolút nem volt összhangban. Engem nagyon érdekelt volna, hogy mi az igazság, valójában mi van itt? Matematika, fizika tagozatos osztályban érettségiztem, de eszembe sem jutott, hogy matematika, fizika szakra vagy műszaki pályára menjek, pedig osztálytársaim közül többen ezt választották. Engem a társadalomtudomány érdekelt, az volt fontos, hogy mi van a társadalmi valóságban. Amikor a felvételi jelentkezésemet beadtam, csak annyit tudtam, hogy létezik egy Marx Károly Közgazdasági Egyetem, ott van közgazdászképzés. Aztán kaptam egy levelet az egyetemről, hogy elfogadom-e, ha a kihelyezett tagozatra, Pécsre küldenek, és miután írtam, hogy elfogadom, eleve oda küldtek felvételizni.

A szociológiával elsőként ott a Közgazdasági Egyetemen találkoztam, Pauker Csaba volt az előadónk, és Csaba hozta azt, amit akkor a szociológia tudott. Az előadásait hallgattam, és éreztem, hogy énnekem ez az, ami igazán fontos, ez a tudományterület. Úgyhogy a szakdolgozatomat már üzemszociológiából írtam, és általában jobban érdeklődtem a szociológia iránt, mint ott a hallgatóság. Akkoriban, a '70-es évek elején már közkezen forgott Ferge Zsuzsának a Társadalmunk rétegződése c. könyve – emlékszem ebből referáltam is az egyik szemináriumon – és engem megragadott az a logika, az a gondolkodásmód. Nem csak az, hogy új volt minden korábbi ideológiai megközelítéshez képest, hanem az is, ahogyan ő ezt felépítette, ahogyan végiggondolta az egészet. Ez magával ragadó volt. A másik, amire emlékszem, korai szociológiai élményem, Héthy Lajos – Makó Csaba: Munkásmagatartások és a gazdasági szervezet c. könyve. Ez a tanulmány is az államszocialista vállalaton,

a gazdasági szervezeten belüli történésekről szól. Ahogyan édesanyámtól a vállalati vezetés, a politikai, gazdasági vezetés anomáliáit ismertem meg, ez a könyv a munkásmagatartások szintjén mutatta be az informális struktúrák működését. Úgy éreztem, hogy ilyesmit kell csinálni, ezzel érdemes foglalkozni. Illetve volt még egy erős hatás, és érdekes módon ezek mind visszaköszöntek később. Egyrészt Makó Csabát választottam témavezetőnek, amikor az ELTÉ-n a szakdolgozatomat írtam. Másrészt pedig volt még egy nagyon fontos élményem Pécsen. Akkor a Pécsi Dokumentumfilm Fesztiválok nagyon nagy események voltak, és ott láttam Schiffer Pálnak a Fekete vonat c. filmjét. Jómagam szabolcsi leány lévén – hogy kicsit érthető legyen, honnan jön valakinek ilyen furcsa motivációja, hogy egy fizika, matematika tagozatos gimnázium után szociológus lesz – olyan társadalmi környezetben éltem, ahol akkoriban már volt egy jelentős cigány népesség. Akkoriban, a '60-as években ez a cigány közösség nem volt annyira szegregált, mint napjainkban. Sokkal inkább integrált volt a helyi társadalomba. Ez olyan dolgokban mutatkozott meg, hogy házhoz jártak a cigányasszonyok mosni, segítettek a férfiak a ház körüli munkákban. A mi házunk is úgy épült, hogy a vályogot a batori cigányok vetették az udvarunkban. Tehát volt egy szerves együttélés, és én ismertem ezt a társadalmat, a nyomorúságával együtt. Láttam azt a paraszti világot a '60-as évek elején, ahonnan az én édesapám jött, a Nyírbátorból Máriapócs felé vezető utat, amely egy nagyon szervesen együtt élő közösség, faluközösség volt. Édesapám hétgyermekes családban nőtt föl. Édesapja, az én apai nagyapám meghalt, amikor jó apám 5 éves volt. A hét gyermeket nagymamám nevelte fel 10 hold földön úgy, hogy mind a heten érettségiztek, és nagyszerű emberek lettek. Ezt az egészet csak úgy tudta megcsinálni, hogy nem maradt magára, amikor a nagyapa elment, és rokonok sem voltak ott helyben. Hanem a faluközösség, a pócsi utcai paraszti társadalom az, amely nevelte ezeket a gyerekeket. Bár valamelyest a rokonság is számított. A paraszt családok életstratégiáját ugyanis – ahogyan ezzel későbbi olvasmányaimban is találkoztam – az jellemezte, hogy a gazdálkodás, a föld mellett törődtek azzal is, hogy a gyermekek legyenek iskolázottak, megjeljék helyüket az élet különböző területein. A nagymama egyik testvére pap volt, a másik jegyző. A pap nagybácsi édesapámat elvitte Sátoraljaújhelyre, apám ott érettségizett, az ő szárnyai alatt végezte el a középiskolát. Volt tehát egy szerves társadalmi szövete mind a helyieknek, mind a ro-

konszágnak, ami lehetővé tette, hogy boldoguljanak a háború előtti időkben. Felnőttként igyekeztem a családom dolgaiban kicsit jobban eligazodni. Beszélgettem nagynénjeimmel, amikor még éltek, és tőlük is azt hallottam, hogy nem volt rossz életük. Sok munkával, de elég jól megéltek, pedig 10 hold föld – ahogyan Bánlaky Pál előadásain hallottuk – éppen a határa annak, amin még egy család meg tudott élni a század első felében. De ez a társadalmi háló segítette a családot. A lényeg az, hogy én ebbe bele születtem, ezt láttam, ebben nőttem fel, és aztán, mikor Pécssett megláttam Schiffernek a Fekete vonat című filmjét, akkor úgy éreztem, hogy na ez az, amit csinálni kell, ez az, ami fontos, és hogy végre azt látom, ami van. A városi lét, Pécs, az egyetem nem a mélyrétege a társadalomnak, de jó, mert az ember mindenféle fontos dolgokat megtud, elméleti szinten gyarapodik, a világról képet alkot. De az igazi társadalmi valóság az ott volt a dokumentumfilmben. Mint aztán később kiderült, a sors Schifferrel is összehozott, ez hihetetlen ajándék volt, az én életemben nagyon sok ajándék van.

Ez volt az indulás, Pécssett ezek voltak a legfontosabb élményeim. Emlékszem, Pauker Csabától már ott érdeklődtünk – nem csak én magam, Závada Pali is, aki évfolyamtársam volt –, hogyan lehet valaki szociológus, kíváncsiskodtunk magánbeszélgetésekben. Akkor tudtam meg, hogy szerezni kell előbb egy diplomát, és utána lehet szociológia szakra jelentkezni. Egyetemi éveim alatt én férjhez mentem, a férjem egykori évfolyamtársam székesfehérvári, ezért kezdtem el Fehérváron a vállalati szférában dolgozni. Hamar láttam, hogy ez nem nekem való terület, de miután már vártam első gyermekemet, amíg ő meg nem született, addig ott maradtam. Két lányom van, és a két leány egymás után valamivel több, mint két év korkülönbséggel született, és utána már nem akartam visszamenni vállalathoz dolgozni. Közben azért is tudtam pályát változtatni, mert amíg gyermekekkel otthon voltam, megkerestek engem a Geodéziai Főiskoláról. Egyrészt közgazdaságtant kellett tanítani, illetve utána azt is kérték tőlem, hogy próbáljak meg felvételizni az ELTÉ-re, mert nekik szociológus kellene. Azt láttam, hogy nekem a tanítás testhezálló feladat. Nagyon jó élményeim vannak, úgy láttam, hogy tudok adni fontos dolgokat és a hallgatók is vevők rá. Ugyanakkor voltak ott ideológiai okokból afférok. Kiderült ugyanis, hogy én nem azt mondom, amit ők elvártak volna. Ez a képzés a Marxista-Leninista Tanszék keretében zajlott, ami nem lett volna prob-

léma, ha a vezetés nem olyan vonalas. Én közgazdaságtant akartam tanítani és nem ideológiai politikai-gazdaságtant, és ez ugye valahogy kiszivárgott a teremből. Nem tudom, hogy a teremből hogy ment ki, de kiment, megvoltak a mechanizmusok, gondolom én. Akkor is gondoltam rá, konkrétan is gondoltam a dolgokat, de ez így volt, és nem is engedtek engem egy idő múlva ott tovább tanítani, elküldtek. De közben én felvételiztem, és a főiskola már korábban kiadott nekem egy papírt, hogy támogatnak. Felvettek, és így kezdődtek a tanulmányaim az ELTE szociológia szakán.

Ez már az életemben egy új időszak volt, az egyetemet gyermekeim mellett végeztem. Akkor ez a képzés a Várban volt, a Mátvás-templom közelében, a Szentháromság utcában egy Felnőttképző Központban. Ott aztán mindent megkaptunk, amit a szociológia akkor adhatott. Némedi Dénes, Rényi Ágnes, Kolosi Tamás, Bánlaky Pál, Csanádi Gábor, Somlai Péter, Pataki Ferenc, Csepeli György, mindenki tanított bennünket. Tulajdonképpen ez volt "a" szociológusképzés akkor Magyarországon. Papp Zsoltot, Cseh-Szombathy Lászlót ne felejtsem ki. Kettő hallgatói csoport volt, mind a kettő tizenvalahány fős, az egyik művelődéságazat, a másik oktatás. Jómagam az oktatási csoportba kerültem az oktatási gyakorlatom miatt, és nagyon nagy élmény volt. Az ott hallgatott előadások, illetve azok az olvasmányok, amik akkor a kezünkbe kerültek, a legújabb irányzatok a szociológia elméletben, a francia szociológiában Bourdieu-ék, a német szociológiában Luhmann-on keresztül Habermas-ék, amerikai szociológia, Parsons, Merton, Mead. Megkaptunk mindent, és ez nagy szellemi élmény volt. Aki tanulta, olvasta, vagy ismeri ezeket az elméleteket, nem kell mondani, milyen mértékű tudását adja a valóságnak. Akkoriban születtek Papp Zsoltnak, Pokol Bélának és Csepelinek a nyugati irányzatokról szóló könyvei, tanulmányok jelentek meg, ez is nagy élmény volt. És mindez a nyolcvanas évek közepén volt, '86-ban végeztem az egyetemen. Ekkor már a Kolosi-féle egyenlőtlenségkutatásnak is megvoltak az eredményei, maga Kolosi Tamás tartotta az előadásokat. Általa egy másfajta megközelítését ismertük meg a társadalmi egyenlőtlenségek leírásának. Ez is nagyon izgalmas, újszerű volt.

Nekem megmaradt az erős gazdasági érdeklődésem, egyrészt abból fakadóan is, amit hoztam, másrészt otthon voltam a gazdaság terén a közgazdasági diplomám révén, úgyhogy a szakdolgozato-

mat is a gazdaság témakörében írtam. Akkoriban, ami érdekes volt, újfajta munkaszervezeti formák jelentek meg. De nemcsak a nagyvállalati szektorban zajlottak munkaszervezeti átalakulások, hanem '82-től Magyarországon állampolgári joggá vált a vállalkozás. Ugye ez egy fantasztikus dolog volt, nem sokan emlegetik, de én emlékszem rá, hogy a saját környezetemben, ami egy fehérvári panel lakótelepi környezet volt, micsoda mozgás indult meg. Az alsorsori helyiségekben sorra kiskereskedők, szolgáltatók, cipészek, mindenféle vállalkozás hirtelen a semmiből nőtt ki, aztán a vállalati GMK-k, amivel tulajdonképpen elkezdődött a nagyvállalatoknak a felbomlása. A gazdasági rendszerváltás egy nagyon hosszú folyamat volt. Mondhatom, hogyha kell ilyen sarkpontokat keresni, hogy 1982 mindenképpen egy nagyon fontos dátum, és utána '88 a Társasági törvény születése, majd utána jött a politikai rendszerváltás, és a privatizáció. Ez egy nagyon hosszú folyamat volt. Amikor én ezt láttam, kialakult bennem – a közgazdasági és szociológiai tanulmányaim is ezt erősítették, a tapasztalatom is – hogy a dolgoknak van egy természetes rendje, és ennek a természetes rendnek helyre kellene állni. Hogy a természetes rend alatt pontosan mit értek, azt nem tudom, de nem azt értettem, ami most van, biztosan nem azt értettem, és ez azért ugye meglehetősen sajnálattal tölt el, ami lett itt ebben az időben, már a rendszerváltás utáni időszakban. Mert azt gondolom, hogy ebben a társadalomban rengeteg erő, tartalék és találékonyság, és sok-sok pozitívum volt, talán van is, biztos, hogy van.

A '80-as évek közepén, 1986-ban végeztem az ELTÉ-n, szociológia szakon. Diplomadolgozatomban Makó Csaba kérésére a Szovjetunióbeli új munkaszervezeti formákkal foglalkoztam orosz nyelvű irodalom alapján. Oroszul jól tudtam, hiszen az én nemzedékem még oroszul tanult. A középiskolában nagyon szerttettem volna idegen nyelvet tisztességesen megtanulni, ezért oroszul rendesen megtanultam. Tanultam egy kicsit németül is, de a német nyelvtanítás nem volt olyan erős, hogy megtanítsa bennünket. Az iskola nem volt felkészülve az oroszra kívül más idegen nyelv oktatására. Tehát oroszul tudtam, és a dolgozatomban orosz nyelvű irodalmat dolgoztam fel, azt néztem át, hogy milyen változások vannak a Szovjetunióban a munkaszervezetekben. Meglepődtem, mert ez még a brezsnyevi időszak lehetett, és az orosz társadalomtudósok igen tisztességesen írták le az akkori viszonyokat. A tanulmányok következtetése az volt, hogy a dolgok

meglehetősen formálissá válnak, minden újítás gyakorlatilag hamvába hull a miatt, amilyen társadalmi környezetbe az egész beágyazódik.

Tehát '86-ban szociológusi diplomát szereztem, és vissza szerettem volna menni dolgozni. Nem volt könnyű, mert az oktatás Fehérváron szóba se jöhetett, és akkor megtudtam ismerősökön keresztül, hogy a Videoton foglalkoztat szociológust. Szerencsémre éppen-elment GYES-re a kolléganő – szociológus volt – és fölvettem a helyére. Még akkor fölvettem, amikor nem is végeztem, csak jártam az egyetemre. Tehát én '84-ben visszamentem dolgozni, és '86-ig, mire diplomát kaptam, addig én ott voltam. Nyolcvanhatban szólt nekem a Pannon Egyetemen egy volt évfolyamtársam, Albert Jóska. Ebben az időben még Veszprémben sem volt sok szociológus, nem sok embernek volt ilyen diplomája. Akkor én azonnal igent mondtam, természetesen, és '86-tól 2015-ig, tehát közel 30 évig tanítottam az egyetemen, és 2015-ben jöttem át a Veszprémi Érseki Főiskolára. Nos, ezt a 30 évet hogyan is lehet jellemezni, vagy leírni? A veszprémi egyetem akkoriban vegyipari egyetem volt, vegyészmérnököket képzett. A rendszerváltás után a társadalomtudományok kiszorultak a mérnöki képzésből. Jártak hozzám később is mérnökhallgatók előadást hallgatni, de már csak választható tárgyként. Ennek a fő oka az volt, hogy '86-ban, amikor én odamentem, még Marxista-Leninista Tanszék működött. Két évre rá változott a neve Társadalomtudományi Tanszékké, és csak a rendszerváltáskor szűnt meg a tudományos szocializmus, a munkásmozgalom története, a dialektikus materializmus és más ilyen ideológiai tárgyaknak az oktatása. Azt azonban mindenki érezte, hogy kellene valódi tudomány az ideológiai tárgyak mellé, ezért hozták létre a szociológia tanszéki csoportot, melyben egy filozófus kollégával együtt hárman oktattunk szociológiai tárgyakat. Gazdaságszociológiát később kezdtem tanítani. Végül is az egész munkásságom, publikációim, kutatásaim – az utolsó néhány évet kivéve – a gazdaságszociológia területéhez tartozik.

– *Kérem Tanárnőt, hogy meséljen a kutatási területéről, ki vagy mi motiválta, vagy orientálta a disszertáció témájának kiválasztásában?*

– Akkoriban még a minősítési rendszer más volt. Volt egyetemi doktori és kandidátusi, nem volt Ph.D. fokozat. Amikor a nyolcvanas években oktattam, az egyetemi oktatás mellett természetes volt, hogy el kell kezdeni a tudományos munkát.

Úgy kívánták a dolgok, hogy eleget tegyek az elvárásoknak. Ez azonban nem esett nehezemre, mert mindig megtaláltam azt a területet, ami érdekelt, amit fontosnak véltem, és az egyetemi doktorimat már a kisvállalkozások rekrutációjából írtam (Leveleki 1992). Engem akkor nagyon érdekelt, hogy ki az, aki itt a startnál föláll és elkezd futni, és hogyha elkezd futni, hogyan? Miből merít? Milyen erőforrásokból? Nem csak pénzügyi és gazdasági, hanem egyéb társadalmi erőforrásokból. Hogyan tud boldogulni? És ezt a környezet hogyan segíti, hogyan nem segíti? Ez érdekelt engem, és ezt kezdtem el kutatni. Úgy gondoltam, hogy ebből megírom a kisdoktorimat, és nagyon érdekes volt, gyakran az ember életében a véletlenek, vagy valamiféle gondoskodás mindig közbelép.

Elmentem egy konferenciára meghallgatni a konferencia előadásait, mert ilyen volt a téma. Vajda Ági és Kuczi Tibor adtak elő egy kutatási tervet, és szabályszerűen az volt az érzésem, hogy ez ugyanaz, amit én csinállok. Olyan izgalomba jöttem, hogy hihetetlen, és én kicsit nehezen mentem oda a Vajda Ágihoz, mert számtalan gátlás volt bennem. De azt mondtam, hogy nem mehetek haza úgy, hogy én ne mondjam meg neki, hogy ebben nekem kész interjúim vannak, és pont az, amit ő elmondott, az nekem az interjú vázlatom. Akkor odamentem hozzá a szünetben és azt mondta, hogy vigyem be a KSH-ba, mert ő akkor a KSH-ban dolgozott, vigyem be neki ezeket az interjúkat. Nagyon jól eső érzés volt, hogy nemcsak hogy átvette az interjúkat, hanem még fizettek is érte. El nem tudtam képzelni, hogy valami, amit én itt csinállok önszorgalomból és saját kútfőből, ezért még egyszer pénzt is fogok kapni.

Akkor megismerkedtem Vajda Ágnessel, megismerkedtem Kuczi Tiborral, illetve Laky Teréz is behívott a Munkaügyi Hivatalba. Vele is nagyon jó kapcsolatom alakult ki, hasznos beszélgetéseket folytattam vele, örült nekem rendkívüli módon. Szóval nagyon jó élményeim voltak. Aztán ezt a doktori disszertációt meg is védtem, és ezt követően, közben egyéb kutatásokban is részt vettem az egyetemen, anélkül, hogy különösebben további fokozatszerzésben vagy Ph.D-ban gondolkodtam volna. Azt mondhatom, hogy a kutatási témám innentől kezdve nem sokat változott. Úgy láttam, hogy ez egy olyan terület, amin még sokáig lehet dolgozni.

A '90-es évek elején megtörtént a rendszerváltás, és pontosan Vajda Ágnessel való kapcsolatom, és a

kisvállalkozás-kutatásnak az eredményeképpen hívtak fel egyszer a Budapest Filmstúdióknak a producere, Pál Ödön, aki azt kérdezte tőlem, hogy: – Eljönne Schiffer Pál hozzám, és jöhetne-e? Mondtam, hogy természetesen jöhet. Ezt megelőzően Vajda Ági és Schiffer Pál beszélgettek arról, hogyan lehetne dokumentumfilmet készíteni a kisvállalkozásokról. Akkor Vajda Ági mondta, hogy van itt valaki, akinek vannak kész interjúi, és odaadta Schiffernek az interjúkat. Akkoriban Schiffer a Duna Televízióknak készített a kisvállalkozásokról egy sorozatot, és azért jött, hogy én segítsék neki. Ő egyrészt látta az interjúkat, és maga is ilyesmire gondolt, másrészt arra kért, hogy segítsék a kapcsolatfelvételen a kisvállalkozókkal. El is jött, forgatott is, fel is használta ebben a sorozatban az interjúkat (Leveleki 1993a), és utána, amikor már volt helyismerete, voltak kapcsolatai, saját interjúkat is készített. Amikor ez a sorozat véget ért, ez egy-két év lehetett, nem több – '91-ben keresett meg Schiffer, és '92-ig tarthatott ez a munka –, azt kérdezte, hogy dolgoznék-e tovább vele. Mert a Videoton felszámolják – jött az árverése, a felszámolása a vállalatnak, elkezdődtek az elbocsátások – és ő ezt az egészet dokumentálná. Mint említettem, korábban dolgoztam a Videotonban is, volt helyismeretem.

Ezt nem említettem, de szociológusként a Videotonon belül is érdekes dolgokkal foglalkoztam. Akkoriban Makó Csabáék kérték a Videoton Szociálpolitika Osztályát, hogy kérdőíves lekérdésekben, interjú készítésében legyenek segítségemre. Én azokat a munkákat megkaptam, és gyakorlatilag üzemi szintű ismeretem volt. A nagy Videoton több gyárból állt, a gyárak gyáregységekből, és én a gyárigazgatókkal, gyáregység-vezetőkkel már akkor munkakapcsolatban voltam. Interjúztam velük, ez is nagyon érdekes volt, láttam a szocialista nagyipart belülről – erről is sokat tudnék mesélni. Ez nagy segítség volt ebben a munkában, ami a Videotonban elindult. És akkor jött a film, '92-től '97-ig sorra a forgatások, hétről-hétre, aztán vágások, aztán '93 körül bemutattak a Duna Televízióban három részt ebből az anyagból. Ez a Videoton Sztori I., II., és III. volt (Leveleki, 1993b 1993c). Utána látszott, hogy ez egy olyan anyag, amit nem szabad még lezárni. Akkor folytattuk, '95-ben elkészült az 'Elektra Kft. avagy bevezetés a kapitalizmus politikai gazdaságtanába' c. rész (Leveleki 1995), és utána még az összes többi anyagból, amit '95-ig '96-ig forgattunk, '97-re lett még egy trilógia, ez a Törésvonalak I., II., és III., ami jobb volt, mint a Videoton Sztori, mert kimondottan személyes élettörténetek rajzolódtak

ki ezekből a filmekből (Leveleki 1998a, 1998b, 1998c). Sikeres filmek voltak, díjnyertes filmek. Az Elektra fődíjas volt a Karlovy Vary Filmfesztiválon, a Törésvonalak II. a Budapest Filmfesztiválon, és még azt hiszem a sajtónak is megkapta egy díját a Törésvonalak III. Jó volt olvasni a kritikákat. Sokan látták úgy, hogy ezek a filmek nagyon fontosak annak megértéséhez, hogy mi is történt.

Most a napokban, valamelyik kurzusomon a Törésvonalak I., II., III-at levetítettem, és – mondjuk ez levelező kurzus volt, tehát felnőtteknek vetítettem – nagyon sok dolgot megértettek belőle, illetve a róla való beszélgetés alapján láttam, hogy valóban fontosak ezek a filmek. Előtte már régen vetítettem. Érdekes ez is, hogy amikor még az egyetemen voltam, eleinte fontosak voltak ezek a filmek. Mindenki látni szeretne volna, mi történik velem, mi történik körülöttem, és a film egy tükröt tartott elénk. De egy idő múlva nem értették, azt láttam, hogy a fiatalok, akik már nem éltek az előző rendszerben, egyszerűen nem értik a filmet, nem értik, ami történik. Most ugye felnőtteknek vetítettem, akik éltek már a '80-as években, és ők értik a filmet. Nagyon érdekes, hogy kinek mit mond, és vajon mit tud vele kezdeni egy következő nemzedék. Az is lehet, hogy valaki, aki valamilyen tudományos szinten foglalkozik annak a rendszernek a működésével, struktúrájával, tehát aki mondjuk Kornainak a Hiány c. művét megérti, az talán érti, hogy mi volt az a rendszer.

Nagyon érdekes volt – ezt még elmesélem Önnek – a Pécsi Egyetemmel kapcsolatosan nagyon jó emlékem van. Amikor ott közgazdaságtant tanultam, marketing szakos voltam, nagy óraszámú tanultunk marketinget, és annak keretében leadták nekünk Kornainak a Hiány c. művét. De azt nem mondták nekünk, hogy ez Kornai, se azt ki nem ejtették, hogy Hiány, mert ugye ez a mű akkor nem jelenhetett meg. De kapott az évfolyam – mi egy százvalahány fős évfolyam voltunk – öt darab stencillezett anyagot erről. Megmondom őszintén, nem tudom, hogy az írott anyagot láttam vagy nem, de előadásokra bejártam, és elég alaposan jegyzeteltem, úgyhogy én később, mikor már dolgoztam és megjelentek a Kornai könyvek kinyomtatva, akkor jöttem rá, hogy mi mindent tanultunk. Ez tulajdonképpen azoknak az oktatóknak volt köszönhető, akik a marketing tanszéken oktattak, egyebek között Törőcsik Máriának, aki ma is az egyetem tanára, jól ismert a neve a szakmában, ő is egyike volt azoknak, akiknek köszönhetjük, hogy ennyire friss és fontos tudásanyagot kaptunk.

– *Kérem Tanárnőt, meséljen még arról, hogy milyen további kutatásokban vett részt? Majd szeretném kérni, hogy térjen ki arra, hogy az oktatói tevékenységét hogyan tudta összeegyeztetni kutatásaival, pozíciójával és a magánéletével? Hogyan tudta mindezt harmonizálni pályafutása további szakaszában?*

– Beszéltem a '90-es évek elejéről, gyakorlatilag ez a munka már nem a kisvállalkozásokkal kapcsolatos munka volt, hanem a nagyvállalat fölbomlása, a nagyvállalaton belül a munkaerő-piaci helyzet, és ez körülbelül öt évet ki is töltötte. Ez egy nagyon intenzív és relatíve hosszú időszak volt. Hogy ezt hogy tudtam csinálni a két gyermek mellett? Valahogyan ez nem okozott problémát. Egyrészt nem okozott problémát, mert eléggé rugalmas volt ez a munka, rugalmas volt a felsőoktatásban az oktatás is. Nem volt még ennyi óránk, mint később, nem heti 14-16 órában tanítottunk, hanem annál kevesebb óránk volt. A két gyermekem hazament és ellátta magát, tehát úgy „mentek magától” a dolgok. A férjem vállalkozó lett a rendszerváltás után, és rugalmas munkaidőben dolgozott, ez nem jelentett igazából problémát.

1997-ig a filmkészítés teljesen lekötött, '97 után, amikor ez a munka lezárult, akkor gondoltam arra, hogy a Szociológia Doktori Iskolába jelentkezem. Akkor már megváltozott az egész minősítési rendszer, tudtam, hogy itt egy doktori iskolán belüli képzés az útja annak, hogy az ember fokozatot szerezzen, és '97 és 2002 között volt három év képzés, utána pedig a Ph.D-t írtam, és 2002-ben megvédtem (Leveleki 2002). Elég gyorsan megvédtem, de ez annak volt köszönhető, hogy tulajdonképpen a korábbi időszakban is publikáltam, voltak anyagaim. Amikor például a filmet forgattam és készítettem az empirikus anyagokat, akkoriban Lengyel György megkeresett, látta az anyagaimat. Tőle nagyon sok elméleti segítséget kaptam, hogy hogyan kapcsoljam össze ezt az empiriát a gazdaszociológiai szakirodalommal, illetve elmélettel, hogyan ágyazhatom bele, illetve az elméletek alapján milyen kérdések fogalmazódhatnak meg, amik esetleg empirikus kutatásban megválaszolhatók (Leveleki 1999). Ő nekem ebben komoly segítséget nyújtott. Amikor a Doktori Iskolába beiratkoztam, akkor őt választottam témavezetőnek, pontosan emiatt, mert azt láttam, hogy ezt a segítséget tőle megkapom, és meg is kaptam. Utána – akkor még Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem volt – a Szociológia Tanszék kutatásaiban vettem részt, kaptam lehetőséget arra, hogy a Vál-

latali Panelvizsgálatnak az adatbázisát elemezzem. Ez szintén nagyon jó iskola volt, mondhatom egy új korszak. Módszertani szempontból is volt az életben egy váltás, mert egészen addig interjúval dolgoztam, illetve a kérdőíves megkérdezésnél csak a kérdőívek lekérdezését végeztem a Videotonon belül, ennek matematikai-statisztikai feldolgozását nem. Amikor a Vállalati Panelvizsgálat adatbázisát megkaptam, akkor megkerestem egy matematikus ismerősömet Fehérváron, Csabina Zoltánt, aki a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány fehérvári irodájában dolgozott. Ő Debrecenben végzett, matematikus, és ismertem korábról is. Az az igazság, hogy kisebb kérdőíves feldolgozásokban részt vettem én, csak ezek nem voltak jelentősek, ezek helyi adatfelvételek voltak, és tudtam, hogy Zoli ebben otthon van, járatos, és akkor övele közösen írtunk, elemeztünk, publikáltunk (Csabina–Leveleki 2000). Olyannyira, hogy nem csak a Vállalati Panelvizsgálat alapján születtek itt tanulmányok, hanem a doktori disszertációmnak is van egy része, ami kimondottan matematikai adatfeldolgozáson alapul. A Vállalati Panelvizsgálat keretében a bizalmi viszonyokat, kooperatív viszonyokat vizsgáltuk (Csabina–Kopasz–Leveleki 2001), ami nagyon közel állt, vagy nagyon hasonló téma volt, mint amit korábban én a kisvállalkozásokról írtam. De ott interjúk és terepkutatás alapján dolgoztam, aminek azt a címet adtam, hogy 'A bomlás virágai' (Leveleki 1993a). Ez gyakorlatilag a kisvállalkozások és a nagyvállalat közötti kapcsolatok működését írta le. Ugyanarról szólt a Vállalati Panel is, csak egy nyomintán, más módszertannal. De ott is a lényeg a kapcsolati hálóknak a működése volt.

– *A kvalitatív vagy a kvantitatív megközelítést preferálta Tanárnö kutatásai során?*

– Ha most arra az időszakra gondolok, akkor úgy gondolom, hogy a kvalitatív vizsgálatok, tehát az interjúk vizsgálatok, terepvizsgálatok, sokkal mélyebb, sokkal alaposabb, izgalmasabb kutatások voltak, és nyilván az eredmények is valóságközelibbek. De aztán később, elég jó tapasztalataim is voltak a kvantitatív elemzések terén is, egyebek mellett a Ph.D. dolgozatom kapcsán. Akkor az volt a kiindulópontom, előfeltevésem, hogy a nagyvállalati szféra, a nagyvállalatok jelenléte nem feltétlenül, vagy csak átmenetileg kedvez a kisvállalkozói szektornak. A szakirodalom, a nyugat-európai kutatások is azt mutatták, hogy van egy úgynevezett „elproletarizáló” hatása a nagyipar jelenlétének, aminek érzékelhető és számszerűsíthető eredmé-

nye, hogy azokban a térségekben, ahol a nagyipar jelen van vagy dominál, ott alacsonyabb a vállalkozói hajlandóság. Nem kizárólag azért, mert ha van hol dolgozni az embereknek, akkor most miért vállalkozzanak, hanem azért is, mert megváltoztatja a mentalitást, a beállítottságot, tehát van szocializációs hatása is. Ez, a kvantitatív elemzések során, valamilyen mértékben igazolódott. Rendkívül örültem, amikor faktoranalízist, regresszió-számításokat végeztünk, és azt láttam, hogy a számok is ezt mutatják. Úgy csináltuk az elemzést, hogy Magyarország összes kistérségének a kisvállalkozással, munkaerő-piacca, nagyvállalati foglalkoztatással, a nagyüzemek ágazati jellegével kapcsolatos adatait, ami rendelkezésre állt a KSH adatbázisból, illetve hatással lehet a kisvállalkozói hajlandóságra, mind bevontuk az elemzésbe, és úgy tűnt, a számok is azt mutatják, amit az ember az interjúk alapján gondolt (Leveleki 2011).

Később volt még egy, a kvantitatív vizsgálatokba vetett bizalmamat megerősítő kutatás, de ez már a 2010-es évek után, 2012–15 között az éghajlatváltozásnak a társadalmi összefüggéseit kutattuk (Leveleki 2014, 2015). Ez egy egyetemi kutatás volt, nagy uniós pályázat keretében. Egy részterületét vizsgáltuk a Társadalomtudományi Karon, ahol Kamarás István mellett jómagam is szerveztem, koordináltam a kutatást. Nagyon érdekes volt, igyekeztünk olyan mérési változókat alkalmazni, amik már használt mérési változók voltak, hogy össze tudjuk hasonlítani nemzetközi kutatások, vagy a korábbi magyarországi környezeti értékekkel kapcsolatos kutatások eredményeivel. Mi a Balaton térségében vizsgáltunk, nem nagy mintán. A Balatoni Regionális Tanácson működő szociológiai kutatócsoport végezte magát a kérdőíves lekérdezést. Ők vettek mintát és ők készítették fel a kérdezőket, illetve gondoskodtak a reprezentativitásról. Rettentően meglepett, milyen mértékben hasonlítanak az eredmények a nagy országos felvételekhez. Mert volt egy korábban, a Kapitány házaspár által öt alkalommal végzett longitudinális vizsgálat (Kapitány–Kapitány 2007), és az ottani eredmények, illetve a mi eredményeink nagyon hasonlóak voltak. Ami különbség volt, az abszolút jól magyarázható volt azzal, hogy a Balaton térségében jártunk. Ez egy olyan területe Magyarországnak, ahol a kisvállalkozói szektor hagyományosan erősebb volt, mint az ország más térségében, és az értékrend, amikben eltéréseket mértünk, nagyon evidensek voltak. Bennem ez is nagymértékben

erősítette a nagy statisztikák és a kvantitatív elemzések iránti bizalmat.

– *A publikációs listájában találtam egy „kakukktojást”, a fiatalok bűnözés társadalmi okai. Hogy került kutatásai közé ez a terület?*

– Ez valójában egy előadás volt, én ugyanis az egyetemen a szociológia előadások keretében beszéltem a hallgatóknak a deviáns viselkedés szociológiájáról is, nem kimondottan gazdaszociológiai előadásokat tartottam. Vidéken egy szociológus olyan helyzetben van, hogy sok dologról kell beszélnie, ami nem kimondottan a saját kutatási területe. Később indítottam gazdaszociológia szemináriumot is, volt utána ilyen órám, de amikor általános szociológiával foglalkoztam, akkor sok területével foglalkoztam a szociológiának, és egyszerűen fölkerítettem egy Bűnmegelőzés Programban, hogy tartassak előadást a rendőrség, meg a pedagógusok, meg a helyi értelmiség számára arról, mit mond a devianciákról, azon belül a bűnözésről a szociológia. Úgyhogy ez a „kakukktojás” ennek köszönhető.

– *Kérem Tanárnőt, hogy értékelje átfogóan a szakmai pályafutását, voltak-e hullámhegyek, hullámvölgyek pályafutásában? Majd kérem, hogy értékelje a hazai doktori programot, és amennyiben oktatott külföldön, kérem térjen ki arra is, hogyan látja összehasonlításban a hazai és a külföldi Ph.D. képzést?*

– Külföldi utam néhány rövidebb út volt, illetve a bambergi három hónapos tanulmányút a Ph.D. képzés ideje alatt. A rövidebb tanulmányútjaim általában valamilyen kutatáshoz kapcsolódtak. Kutatásaim során, elnyert pályázatok keretében volt lehetőségem kimenni Berlinbe, illetve volt egy tananyagfejlesztés, amikor Londonban és Hagenben jártunk kollégákkal. Illetve Bambergben voltam, ahol 3 hónapos tanulmányokat folytattam. A Bambergi Egyetemen nem volt szociológia doktori iskola, de szociológusképzés volt, és a mesterképzés óráira jártam. A Bambergi Egyetem egyrészt azért volt nagy élmény, mert szociológiatörténetből Richard Münch-nek a nevét jól ismertem, és valamelyest a munkásságát is. Azzal a felfogással szemben, amit Luhmann a modern társadalom tagolódásáról és ennek működéséről ír – amennyire én a Pokol Béla által írt, Magyarországon megjelent tanulmányokból tudtam – Richard Münch nem a globalizált világnak a tagoltságát és differenciálódását hangsúlyozza, hanem úgy látja ezt a világot, mint ahol minden mindennel összefügg. Egy egészen más szemléletmód az, amivel megis-

merkedhettem. Bejártam a Münch előadásokra, illetve bejártam egyéb szemináriumokra is, amik úgy gondoltam, hogy hasznosak és érdekesek lehetnek számomra. De itt azon túl, hogy elméleti ismereteket szereztem, azon túl az oktatás volt számomra az, amiben a tanulmányút sokat nyújtott. Láttam azt, hogy milyenek az órák egy német egyetemen, a tanároknak a felkészültségét, hozzáállását, a tanároknak és a diákoknak a viszonyát. Akkor már elég régóta tanítottam, és most láttam egy egészen máshogy működő oktatási rendszert, ami rám komoly hatással volt. El kell mondani, hogy a német oktatás sokkal módszeresebb, mint amit én itthon jó pár felsőoktatási intézményben tapasztaltam. Sok dolgot jónak és hasznosnak láttam, és ezt utána, amikor haza jöttem igyekeztem a saját oktatási gyakorlatomban is érvényesíteni.

A magyarországi doktori képzésről azért még szót kellene ejteni. Úgy kezdtem a doktori iskolát, hogy még akkor a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem kooperált, és úgy indította a doktori képzést. Ez is egy nagyon jó iskola volt. A képzésnek ezt a formalizáltságát – ami korábban, a kandidátusi időszakában nem volt, nem kellett külön képzésben részt venni – ezt én szerencsés, jó döntésnek találom. Itt Róbert Pétertől Bertalan Lászlón keresztül Sik Endre, Ladányi János, Felkay Gábor és sok más oktatóval ismerkedtem meg személyesen. Ezek a személyes benyomások, kapcsolatok nagyon fontosak a szakmában. Laky Teréz is tanított, és nagyon sok újabb kiváló tanárral találkoztam. Gyakorlatilag mind a három felsőoktatási intézmény, a Pécsi Egyetem épp úgy, mint az ELTE, illetve a Corvinusnak a doktori iskolája nagyon sokat jelentett. És persze mindig próbatétel is volt, hogy az ember képes-e, tud-e lépést tartani. De azt kérdezte ugye, ha az egész életpályának a mérlegét elkészítem, akkor vajon hogyan gondolok vissza?

Mikor jöttem ma reggel, és tudtam, hogy beszélgetni fogunk, akkor eszembe jutottak az Arany János sorok:

*„Az életet már megjártam,
Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon’*

....

*Az életet im megjártam,
Nem azt adott, amit vártam,
Néha többet,
Kérve-kellve kevesebbet.”*

De az igazság az, hogy én sokkal többet kaptam a sorstól, mint amit gondoltam, hogy megadhat. Sokszor beszélgetek kollégákkal, gyerekeimmel, családdal is, hogy tényleg mennyi jó volt az életemben, és ezt konkrét személyekhez, konkrét emlékekhez tudom kötni, és ez nagyon jó érzés számomra. Ami a másik oldala az éremnek, hogy ha a saját teljesítményemet nézem, akkor nem mondhatom, hogy nincs bennem hiányérzet. Nem mondhatom azt, hogy megtettem, megcsináltam mindent, amit meg kellett volna csinálnom, de még néha azzal áztatom magam, hogy van egy kis időm, és ha van időm, akkor még valami történhet az életemben. Én is úgy vagyok, mint, például Albert József kollégám, aki visszament a saját falujába, hogy megírja a település társadalomtörténetét. Valami ilyesmit nekem is illene csinálnom. De nem azért illene, mert a környezetem elvárja, hanem mert nekem fontos lenne. Sok dolgot hoztam otthonról, és ha kicsit visszakanyarodna az ember, még tudna belőle meríteni, tudna valami fontosat mondani. Mert megint úgy vagyok vele, ahogy a Videotonban vagy a lakótelepen, ahol laktam, és láttam, hogy mi történik, tudtam, hogy mit kell csinálni. Nagyon fontos, hogy az ember tudja, hogy mit kell csinálni. Hogy persze mi születik belőle, nem tudom. Tényleg nem tudom, hogy az, amit én megírtam, vagy kutattam, mit jelent mások számára, vagy mit jelent a jövő számára, ezt nem tudom, meg nem is gondolom, hogy ezzel foglalkoznom kellene. Inkább, meg kell tenni, amit az ember belülről érez, és „azt” kell tenni, amit belülről érez, hogy tennie kell.

Még talán az oktatásról annyit, mert azért az életemnek egy nagyon jelentős részét ez töltötte ki, meg tölti ki most is, hogy úgy körülbelül 7-8 évvel ezelőtt indult a Pannon Egyetemen a társadalmi tanulmányok szak, amelynek szakvezetője lettem. Ez egy nagyon jó időszak volt, mert aki oda beiratkozott, azt éppen a szociológia, a társadalmi valóság érdekelte. Idén óraadóként még tanítok az egyetemen. A társadalmi tanulmányok szakot a minisztérium megszüntette, de most végez az utolsó évfolyam, és velük végigvizsem a képzést. Nagyon jó ott lenni, a hallgatókkal dolgozni. Ez is egy nagy ajándék, ami utolsó hét évemben megadatott. Két éve hívtak ide a főiskolára, és szívesen jöttem. Egyrészt mert ott megszűnőben van a szak, másrészt pedig itt egy nagyon jó tanszéki közösség, illetve főiskolai közösség van, ahol jól érzem magam minden tekintetben, megvan a szabadságom, a kutatói szabadságom is. Amíg aktív vagyok, itt tovább tudok

dolgozni, mint az állami szektorban, tehát ez is egy jó lehetőség számomra.

– *Mit tanácsol Tanárnőt a jövő kutatói számára, azok számára, akik tudományos pályára készülnek, mit kutassanak, mire figyeljenek?*

– Társadalmi tanulmányok szakosoknak és itt a főiskolán szociális munka szakosoknak is tanítok kutatómódszertant. Amikor a hallgatókkal kidolgoztatok konkrét kutatási terveket, kutatási célokat fogalmazunk meg. Olyankor ők mondják meg a témákat, és rendkívül sok, nagyon izgalmas téma van, amit kutatni lehet. Ezekből vagy lesz szakdolgozat, vagy nem lesz, de az, hogy van mit kutatni ebben az országban, fontos és jó témák vannak, az biztos. Azt szoktuk mondani, hogy lehetőleg kerüljük, hogy a kutató érintett legyen a témában, ez ugyanis nem igazán szerencsés. De hogy érdekelje a téma, és fontosnak találja azt, ez feltétlenül kell. Valahogyan a személyes érdeklődés, és a társadalmi környezet között kell tudni egy kutatónak összhangot találni, és megtalálni azt, ami fontos. Az életem azt mutatja, hogy elindultam egy úton, és akkor jött Vajda Ági velem szembe, jött Kuczi Tibor, Schiffer Pál velem szembe, jött Lengyel György. Jöttek azok az emberek, akikre nekem szükségem volt, és akik úgy érezték, hogy nekik is szükségük van arra, amit én csinállok, vagy valami kicsivel hozzájárulok ahhoz az egészhez, ami ő szerintük fontos. Ha elindulsz azon az úton, ami a te utad, akkor azok jönnek veled szembe, akiknek pont rád van szükségük, igaz? Így van.

– *Tanárnő, nagyon szépen köszönjük az interjút!*

– Én is köszönöm!

Hivatkozások

- Csabina Zoltán – Kopasz Marianna – Leveleki Magdolna 2001 A szerződéses bizalom a hazai feldolgozóipari vállalatok üzleti kapcsolataiban. *Szociológiai Szemle* 11. 1: 22-41.
- Csabina Zoltán – Leveleki Magdolna 2000 Vállalatok kooperatív magatartása a hazai feldolgozóiparban. *Szociológiai Szemle* 10. 2: 51-71.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 2007 *Túlélési stratégiák. Társadalmi adaptációs módok*. Kosuth Kiadó, Budapest.

- Leveleki Magdolna 1992 *Vállalkozói életutak és viselkedésminták a 90-es évek fordulóján*. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Leveleki Magdolna 1993a A bomlás virágai, „Ahogy bomlott fel a vállalat, úgy jöttek egyre többen...”, *Szociológiai Szemle* 3. 1: 59-69.
- Leveleki Magdolna 1993b *Videoton sztori I.: A leszámolás*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1993c *Videoton sztori II.: A senki gyermekei*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1995 *Elektra Kft., avagy bevezetés a kapitalizmus politikai gazdaságtanába*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1998a *Törésvonalak I.: Innen a legnehezebb*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1998b *Törésvonalak II.: Túlél-tük*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1998c *Törésvonalak III.: Stratégiák*. Filmszociográfia forgatókönyve. (Rendező: Schiffer Pál.)
- Leveleki Magdolna 1999 A kisvállalkozások piaci kapcsolatai egy megváltozott gazdasági környezetben. Lengyel György szerk. *Kisvállalkozások megszűnése, bővülése és kapcsolatrendszere*. BKÁE Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, Budapest, 127-134.
- Leveleki Magdolna 2002 *Kisvállalkozások szerveződésének területi különbségei Magyarországon a 90-es években*. PhD. disszertáció, BKÁE Szociológia Doktori Iskola.
- Leveleki Magdolna 2011 A magyarországi munkaerőpiaci folyamatok néhány tanulsága: összhangban vannak-e a kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmazó kutatások tapasztalatai. Beszteri Béla – Majoros Pál szerk. *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe: a 2011. május 23-án Komáromban rendezett tudományos konferencia előadásai*. MTA VEAB, Veszprém, 135-143.
- Leveleki Magdolna 2014 Adaptáció és/vagy alkalmazkodás az éghajlatváltozás hatására az élethelyzetek és szemléletmódok függvényében – A Balaton térség népessége körében végzett empirikus kutatás néhány tapasztalata. *Iskolakultúra* 11–12: 176-195.
- Leveleki Magdolna 2015 A környezeti tudat és a környezettudatosság néhány demográfiai változó függvényében a Balaton térség népessége körében. *Comitatus: Önkormányzati Szemle* 218:15-25.